

Szwarc, Andrzej

"The American and European revolutions 1776-1848: sociopolitical and ideological aspects", wyd. Jarosław Pelenski, Iowa City 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/4, 806-807

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

uciec. Autor zaobserwował i ukazał szalenie interesującą prawidłowość. O ile angielscy oficerowie przebywający „na słowo” w niewoli francuskiej nigdy nie podejmowali ucieczek mając szacunek dla danego słowa honoru, o tyle Francuzi i Polacy uważali za swój obowiązek przede wszystkim walkę za ojczyznę, a nie wierność słowu danemu nieprzyjacielowi, stąd często podejmowali ucieczki. Autor słusznie łączy ten fakt z szerszym procesem zmian w mentalności społecznej jakie dokonały się w epoce rewolucji francuskiej.

Praca St. Kirkora jest nie tylko bardzo interesującą monografią poświęconą mało znanym epizodom epoki napoleońskiej, ale daje także podstawę źródłową dla dalszych badań nad tym tematem.

M. Ż.

Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832—1939, red. Czesław Strzeszewski, Wydawnictwo Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1981, ilustr.

Książka jest zarysem dziejów myśli i działalności społecznej, prowadzonej z bezpośredniej inspiracji bądź pod patronatem Kościoła katolickiego, choć nie pomija również mniej ortodoksyjnych poglądów i postaw. Autorzy nie precyzują w sposób zadowalający definicji „katolicyzmu społecznego”, co daje się odczuć szczególnie dla okresu przed ogłoszeniem encykliki *Rerum Novarum*. Pierwsza część zamyka się zresztą w latach 1832—1918, co oznacza jak gdyby deprecjację cezury 1891 r., po której można przecież mówić o kształtowaniu się doktryny. Omawia się w niej kolejno sytuację w trzech zaborach. Musi to utrudnić próbę spojrzenia na wspólne cechy ówczesnej katolickiej myśli i działalności społecznej, szczególnie w sytuacji, gdy na kartach książki sąsiadują ze sobą radykałowie w rodzaju Aleksandra Puławskiego czy Piotra Ściegiennego, organizatorzy bractw trzeźwości i zwolennicy bardziej lub mniej tradycyjnych form filantropii (np. Edmund Bojanowski).

Znacznie obszerniejsza część druga dotyczy okresu międzywojennego; w poszczególnych rozdziałach przedstawiono tu kolejne etapy rozwoju katolickiej myśli społecznej, publicystykę i popularyzację jej dorobku, katolickie partie polityczne, ruch związkowy i organizacje społeczno-kulturalne (wyodrębniając osobno Akcję Katolicką), stowarzyszenia filantropijne itd. Na szczególną uwagę zasługują fragmenty dotyczące miejsca zagadnień społecznych w wypowiedziach przedstawicieli hierarchii duchownej oraz próba ukazania recepcji myśli katolickiej w życiu społecznym Polski przed 1939 r. Są to więc ustępy o charakterze podsumowującym, których zabrakło w części pierwszej. Zawierają też one liczne odniesienia do współczesności; podobne akcenty dominują w posłowie pióra Janusza Zabłockiego.

Znaczne partie książki są nowym ujęciem wyników dawniejszych badań jej autorów; dotyczy to w szczególności części pierwszej (Ryszard Bender i Czesław Strzeszewski). Ogólniejsze tło historyczne słusznie zostało zarysowane bardzo oszczędnie. Ponad tysiąc przypisów odsyła do literatury przedmiotu i publicystyki katolickiej różnych odcieni; sporadycznie powoływane są archiwalia. Tom zaopatrzoneo w streszczenia w językach kongresowych oraz indeksy. Czytelnik dotkliwie odczuwa brak bibliografii.

A. S.

The American and European Revolutions, 1776—1848: Sociopolitical and Ideological Aspects, wyd. Jarosław Pełenski, University of Iowa Press, Iowa City 1980, s. XVIII, 412, ilustr.

Książka jest zbiorem 16 referatów wygłoszonych na konferencji z udziałem historyków polskich i amerykańskich, która odbyła się w Iowa City na przełomie września i paździer-

nika 1976. Składa się z pięciu części („Experiences of the American Revolution and the Problem of Revolutionary Consciousness in America and Europe”; „Polish-American Relations in the Revolutionary Era”; „Political and Social Aspects of the French Revolution”; „Revolutionary Traditions in East Central Europe”; „Art and Politics in the Revolutionary Age”). W skład ostatniej z nich wszedł jeden tylko tekst Jana Białostockiego o symbolice wolnościowej i rewolucyjnej w sztuce schyłku XVIII i pierwszej połowy XIX w. Od głównego tematu i zakresu chronologicznego tomu odbiega też nieco referat Jarosława Pelenskiego o ukraińskich hajdamakach. Pozostałe obracają się przeważnie w kręgu zagadnień myśli politycznej (np. J. Skowronek, „The Model of Revolution in East Central European Political Thought During the Napoleonic Era”, A. Walicki, „The Problem of Revolution in Polish Thought, 1831—48/49”) i mają charakter błyskotliwych nieraz esejów, podbudowanych sugestywnymi cytatami z literatury i publicystyki omawianej epoki. Autorzy polscy choć oparli się głównie na rodzimych przykładach, starali się także sięgać po materiał faktograficzny do krajów sąsiednich (Rosja, Węgry) i ukazywać prawidłowości wspólne dla całej Europy Wschodniej. Ich teksty z natury rzeczy dotyczą przeważnie dłuższych odcinków czasowych. Autorzy amerykańscy skoncentrowali się raczej na sprawach związanych bezpośrednio z wojną o niepodległość Stanów Zjednoczonych i Rewolucją Francuską, omawiając np. znaczenie religii czy rolę kobiet w owych wypadkach (S. V. James, L. K. Kerber). Na uwagę zasługuje szkic Roberta Fostera „The French Revolution and the „New” Elite”, 1800—50”: autor stara się udowodnić, iż udział burżuazji *sensu stricto* we francuskiej elicie władzy tego okresu nie był bardzo liczny, zaś na prowincji właściciele dużych majątków ziemskich nadal mieli bardzo wiele do powiedzenia. Nader interesujący jest też tekst Stefana Kieniewicza („The Revolutionary Nobleman. An East European Variant of the Liberation Struggle in the Restoration Era”), który stanowi kolejną próbę rekonstrukcji sylwetki szlacheckiego rewolucjonisty, zestawiając ważniejsze podobieństwa i różnice między jego polską a rosyjską odmianą.

A. S.

Andrzej Kudłaczek, *Katolicka myśl społeczno-polityczna w Galicji na przełomie XIX i XX wieku*, „Prace Naukowe Instytutu Nauk Społecznych Politechniki Wrocławskiej” 24, Seria Monografie 14, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1980, s. 388.

Celem pracy, sformułowanym przez autora we wstępie, było „odzwierciedlenie funkcji ruchu katolicko-społecznego z zaboru austriackiego w ogólnym nurcie katolicyzmu społecznego, określenie wpływów, jakie na jego profil wywarli myśliciele katolicy z Austro-Węgier i Rzeszy Niemieckiej oraz wykazanie, w jakim stopniu fluktuacja stanowiska społeczno-politycznego Kościoła katolickiego oddziaływała na społeczeństwo polskie w Galicji” (s. 3).

W rozdz. I A. Kudłaczek zajmuje się genezą katolicyzmu społecznego, prezentując poglądy sformułowane przed encykliką *Rerum Novarum* (Wilhelm Ketteler i inni) oraz dokonując egezyzy tego ostatniego dokumentu i innych wypowiedzi Leona XIII w kwestii chrześcijańskiej demokracji, katolickiego modelu państwa itd. W rozdz. II autor omawia — głównie na podstawie wydawnictw o charakterze informacyjnym i literatury naukowej — stosunki społeczne, wyznaniowe, narodowościowe i polityczne w Galicji schyłku XIX i początków XX w. Szczególną uwagę skupia na sytuacji prawnej i działalności Kościoła, jego wpływach w społeczeństwie, wykształceniu i formacji intelektualnej duchowieństwa.

Rozdz. III, zatytułowany „Doktryna społeczno-polityczna Stanisława Stojalowskiego” zawiera usystematyzowany wykład jego poglądów, skonstruowany wzorem wielu historyków myśli politycznej wokół węzłowych haseł, jak lud, naród, niepodległość, prawo własności, rola Kościoła itd. Sprawia to wrażenie zwartego systemu i odbiega od eklektyzmu i zmienności, charakteryzujących niepokornego księdza.

W rozdz. IV poddano analizie listy pasterskie biskupów galicyjskich i publicystykę